

HANDBOEK INTERNATIONAAL EN EUROPEES STRAFRECHT

HANDBOEK INTERNATIONAAL EN EUROPEES STRAFRECHT

Paul DE HERT
Karen WEIS
Jozefien VAN CAENEGHEM
Mathias HOLVOET

intersentia

Antwerpen – Cambridge

Handboek internationaal en Europees strafrecht
Paul De Hert, Karen Weis, Jozefien Van Caeneghem en Mathias Holvoet

© 2014 Intersentia
Antwerpen – Cambridge
www.intersentia.be

Coverafbeeldingen:

Europees parlement, Straatsburg © Gunold Brunbauer – Dreamstime.com
Joegoslavië-tribunaal, Den Haag © Ber Lybil – Dreamstime.com
Hof van Justitie van de Europese Unie, Luxemburg © Ingwar H – Wikimapia.org
Het Internationaal Strafhof (ICC/CPI), Den Haag – Wikipedia.org

ISBN 978-94-000-0487-0
D/2014/7849/48
NUR 824

Alle rechten voorbehouden. Behoudens uitdrukkelijk bij wet bepaalde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, op welke wijze ook, zonder de uitdrukkelijke voorafgaande toestemming van de uitgever.

VOORWOORD BIJ DE EERSTE EDITIE

Dit *Handboek internationaal en Europees strafrecht* wil de lezer vertrouwd maken met de internationale en Europese dimensies van het strafrecht. Het recht met betrekking tot deze ‘buitenlandse’ aspecten vormt geen coherent geheel, met een afgelijnd kader, duidelijke bronnen en principes. Een voorbeeld hiervan geven de grond- of mensenrechten in hun internationale dimensie die door vele auteurs in het internationaal strafrecht buiten beeld worden gehouden, hoewel deze mensenrechten erg belangrijk zijn voor het strafrecht. Andere auteurs bespreken dan weer uitsluitend het Europese strafrecht, of, nog beperkter, het EU-strafrecht. Ook komt het voor dat er alleen gekeken wordt naar het internationale strafrecht of enkel naar de interstatelijke rechtshulp. Een handboek dat al deze aspecten bespreekt, is zeldzaam.

Het voorliggende handboek gaat de uitdaging aan om zowel te spreken over het strafrecht van Europa als over het internationaal strafrecht, met inbegrip van de grondrechten en het interstatelijk recht. Dit brengt uiteraard met zich mee dat de inhoud van dit handboek zeer verscheiden is. Daarbij heeft het vooral de intentie een brede inleiding te geven op al deze facetten en niet om op een sluitende wijze het gehele internationale en Europese strafrecht, met al zijn interessante knel- en pijnpunten, te beschrijven.¹ Het wil vooral dienen als een inleiding voor studenten (rechten, criminologie, politieke wetenschappen), rechtsbeoefenaars en andere geïnteresseerde lezers.

In een inleidend hoofdstuk wordt stilgestaan bij het begrip “internationaal en Europees strafrecht”. Enkele voorbeelden van de verschillen tussen de Europese nationale strafrechtssystemen en hun strafprocedurele kenmerken vormen de perfecte illustratie van de grote diversiteit aan strafrechtssystemen zoals die binnen Europa bestaan. Dit toont duidelijk aan voor welke uitdagingen het Europees en internationaal strafrecht staan.

Hoofdstuk 2 zoomt in op de geschiedenis van de strafrechtelijke samenwerking tussen staten binnen en buiten Europa en bekijkt de institutionele aspecten van sommige organisaties die actief zijn op het vlak van het Europees strafrecht. Een geschiedkundig overzicht laat de lezer kennismaken met het verleden van dit

¹ Zo wordt niet systematisch ingegaan op het leerstuk van de immuniteiten van onder meer vreemde staatshoofden en op het leerstuk van de soevereiniteit en de uitbreiding van de rechtsmacht via extraterritoriale bepalingen. Deze leerstukken vormen een traditioneel onderdeel van de basisopleiding strafrecht & strafvordering.

rechtsgebied, om uiteindelijk in een tweede onderdeel de huidige institutionele structuren van deze organisaties te bespreken. Daarna wordt respectievelijk stilgestaan bij de strafrechtelijke rechtshulp tussen staten door uitlevering en overlevering (hoofdstuk 3), de wederzijdse rechtshulp in strafzaken (hoofdstuk 4), de primaire rechtshulp in strafzaken (hoofdstuk 5) en de politieke rechtshulp (hoofdstuk 6).

In hoofdstuk 7 wordt ingegaan op de rol van de grondrechten in het internationaal en Europees strafrecht. De twee laatste hoofdstukken focussen op het internationaal strafrecht, in het bijzonder op het (supranationale) tribunaalrecht. Hoofdstuk 8 geeft een historische inleiding en staat vervolgens stil bij het substantieel internationaal strafrecht. Vervolgens wordt in hoofdstuk 9 het procedureel internationaal strafrecht behandeld, om af te sluiten met de bespreking van het internationaal strafhof en de overige internationale en nationale jurisdicties die bevoegd zijn voor de vervolging en bestrafing van internationale misdaden *stricto sensu*.

Voorliggend handboek is eenvoudig gestructureerd: negen hoofdstukken met erin genummerde secties (opgenomen in de inhoudsopgave). Binnen langere secties, zoals deze over het unierecht, volgen genummerde onderdelen, maar doorgaans wordt er geen gebruik gemaakt van een te gedetailleerde nummering. Wel wordt af en toe een paragraaf voorafgegaan door een in *cursief* uitgeschreven tussentitel.

Een tweede redactionele bemerking heeft betrekking op de taal en de leesbaarheid. Het uiteindelijke resultaat is een handboek geworden met zo weinig mogelijk hoofdletters. Juristen gebruiken veel hoofdletters omwille van precisie. Proefversies van dit handboek gaven evenwel een resultaat met te veel hoofdletters. In de uiteindelijke versie is dit radicaal omgegooid gebruik makend van de richtlijnen van de taalunie², en duidelijke keuzes bij de verwijzingen door de auteurs. Begrippen zoals verdrag, lidstaat, parlement en procureur zijn consequent met kleine letter geschreven.

In de voetnoten hebben we ervoor gekozen om niet te werken met het *l.c./o.c.* verwijzingssysteem. Wanneer eenzelfde boek of tijdschriftartikel op eenzelfde plaats aan bod komt, wordt de verwijzing ingekort tot: naam, titel, pagina. Ook het gebruik van *ibid.* is beperkt gehouden. ‘Europese Unie’ schrijven we met hoofdletters, maar doorgaans hanteren we ‘unie’, bijvoorbeeld in ‘uniestrafrecht’ en ‘unierechtshulp’.

Het boek vormt een inleiding op het Europees en internationaal strafrecht. Belgische wetgeving en implementatiewetten worden aangehaald ter illustratie, maar nooit *in extenso*.

² Cf. <http://taaladvies.net/taal/advies/vraag/695>.

Dit is de eerste versie van een handboek dat een inleiding wil zijn tot een aantal boeiende en ontluikende rechtsdomeinen. Het boek is geschreven rekening houdend met het Belgisch recht en richt zich in hoofdorde tot een Belgisch lezerspubliek. De auteurs kijken uit naar reacties, opmerkingen en suggesties en bedanken Tom Decaigny, Auke Willems en Gertjan Boulet voor commentaren.

Brussel, 10 december 2013

Paul De Hert (paul.de.hert@vub.ac.be), Karen Weis (karen.weis@vub.ac.be), Jozefien Van Caeneghem (jozefien.van.caeneghem@vub.ac.be) en Mathias Holvoet (mathias.holvoet@vub.ac.be)

INHOUD

Voorwoord bij de eerste editie v

Hoofdstuk 1.

Inleiding tot het internationaal en Europees strafrecht 1

1. Begripsomschrijving 1
2. Procedureel en materieel internationaal en Europees strafrecht 6
3. Soevereiniteit en wederkerigheid in het internationaal en Europees strafrecht 6
4. Dubbele incriminatie, grondrechten, vertrouwen en specialiteit in het internationaal en Europees strafrecht 8
5. Diversiteit in het internationaal strafrecht 14
6. Diversiteit in het Europees strafrecht 17
7. Harmonisatie in een omgeving die getekend wordt door diversiteit 25

Hoofdstuk 2.

Internationaal en Europees strafrecht: geschiedenis en instellingen 29

1. Inleiding tot het geschiedkundig overzicht 30
2. Juridisering van de justitiële samenwerking in strafzaken (18e-19e eeuw) 31
3. Het gebruik van (bilaterale) verdragen én nationale wetgeving 32
4. Samenwerking met niet-Europese landen en de multilaterale initiatieven (20e eeuw) 34
5. De Volkenbond en de samenwerking rond drugs en mensenhandel (1919-1946) 36
6. Het ruime strafrechtelijke mandaat van de Verenigde Naties (1946-heden) 39
7. Regionale samenwerking via de Raad van Europa 43
8. Focus op de actuele institutionele structuren van de Raad van Europa 48
9. Regionale samenwerking via de Benelux en de Noordse Raad 56
10. Focus op de actuele institutionele structuren van de Benelux 60
11. Regionale samenwerking via de EEG (1957-1992) 64
12. Regionale samenwerking via Trevi (1975) en Schengen (1990) 65
13. Regionale samenwerking via de unie (Maastricht, 1992) 67

14. De unie na Amsterdam (1997): nieuwe rechtsinstrumenten en actieprogramma's	71
15. Focus op de institutionele structuren van de unie na Lissabon (2009)	77
16. De uniebevoegdheden en instrumenten inzake justitiële en politieke samenwerking	86
17. EU-instellingen inzake justitiële samenwerking: Europees justitieel netwerk en Eurojust	93
18. Conclusie bij het tweede hoofdstuk	100

Hoofdstuk 3.

Rechtshulp door uitlevering en overlevering 103

1. Inleiding en structuur van dit hoofdstuk	103
2. Begrippen uitlevering en overlevering	105
3. Bronnen van de uitlevering en overlevering	106
4. Uitleveringsverdrag van de Raad van Europa (1957)	108
4.1. Toepassingsgebied en principes	108
4.2. Weigeringsgronden i.v.m. strafbare feiten, aard en berechting	114
4.3. Weigeringsgronden gebaseerd op karakteristieken van de uit te leveren persoon	121
4.4. Rechtshulpprocedure bij de actieve uitlevering (België als verzoekende staat)	125
4.5. Rechtshulpprocedure bij de passieve uitlevering (België als aangezochte staat)	126
4.6. Eerste protocol uitleveringsverdrag (1975): politieke misdrijven en <i>ne bis in idem</i>	129
4.7. Tweede protocol uitleveringsverdrag (1978): verdere versoepelingen	131
4.8. Derde en vierde protocol uitleveringsverdrag (2010 en 2012)	133
4.9. Waardering van het uitleveringsrecht van de Raad van Europa	136
5. Benelux uitleverings- en rechtshulpverdrag (27 juni 1962)	137
6. EEG-overeenkomst betreffende verzoeken om uitlevering (1989)	138
7. Versoepeling van de uitlevering via de Schengenuitvoeringsovereenkomst (1990)	140
8. Overeenkomst betreffende de uitlevering tussen de uniestaten (1996)	142
9. Overlevering via het kaderbesluit aanhoudingsbevel	145
9.1. Toepassingsdomein	145
9.2. Beginselen	147
9.3. Wederzijdse erkenning en afbouw van weigeringsgronden	153
9.4. Weigeringsgronden strafbare feiten, hun aard en berechting	156
9.5. Weigeringsgronden karakteristieken van de over te leveren persoon	161

9.6. Weigeringsgronden gebaseerd op mensenrechten	165
9.7. Procedure bij de overlevering (België vaardigt bevel uit)	172
9.8. Procedure bij de overlevering (België voert bevel uit)	175
10. Conclusie bij het derde hoofdstuk	180

Hoofdstuk 4.

Kleine of wederzijdse rechtshulp	185
1. Begrip: traditionele en meer recente vormen van rechtshulp	185
2. Rechtshulp in bilaterale verdragen en nationale wetgeving	189
3. Het rechtshulpverdrag van de Raad van Europa (1959)	191
3.1. Totstandkoming en reikwijdte	191
3.2. Beginselen in het rechtshulpverdrag	193
3.3. Weigeringsgronden in het rechtshulpverdrag	196
3.4. Procedure rechtshulp (België vaardigt verzoek uit)	201
3.5. Procedure rechtshulp (België voert verzoek uit)	203
3.6. Uitbreiding rechtshulpverdrag via protocollen (1978 en 2001)	204
4. Rechtshulp in het Benelux-verdrag (1962)	207
5. Rechtshulp in de Schengenuitvoeringsovereenkomst (1990)	208
6. Rechtshulp en de unierechtshulpovereenkomst (2000): Schengen doorgetrokken	211
7. Nieuwe rechtshulpmaatregelen in de unierechtshulpovereenkomst	214
8. Bijkomende optionele versoepeling bankgegevens, fiscale en politieke delicten via protocol	219
9. Kleine rechtshulp in de unie via instrumenten gebaseerd op wederzijdse erkenning	220
9.1. Achtergrond	220
9.2. Kaderbesluit bevestigingsbevel	222
9.3. Kaderbesluit strafregister	223
9.4. Kaderbesluit bewijsverkrijgingsbevel	227
9.5. Voorstel richtlijn onderzoeksbevel	230
9.6. Beginselen	233
9.7. Weigeringsgronden en wederzijdse erkenning	236
9.8. Weigeringsgronden, aard van de strafbare feiten en aard van de informatie	238
9.9. Weigeringsgronden betrokken persoon en mensenrechten	242
9.10. Procedure unierechtshulp (België vaardigt bevel uit)	244
9.11. Procedure unierechtshulp (België voert bevel uit)	247
10. Conclusie bij het vierde hoofdstuk	249

Hoofdstuk 5.

Primaire rechtshulp	253
1. Wat is primaire rechtshulp?	253
2. Primaire rechtshulp op grond van bilaterale verdragen en nationale wetgeving	255
3. Primaire rechtshulp binnen de Raad van Europa	257
3.1. Verdrag overdracht strafprocedures (1972) en het rechtsmachtprobleem	257
3.2. Rechtsmacht oplossingen in andere Raad van Europa-verdragen	260
3.3. Verdrag voorwaardelijk veroordeelde of in vrijheid gestelde personen (1964)	262
3.4. Verdrag internationale geldigheid van strafvonnissen (1970)	265
3.5. Verdrag verval van recht besturen motorvoertuig (1976)	268
3.6. Verdrag overbrenging van gevonniste personen (1983)	269
3.7. Afschaffing toestemming in een aanvullend protocol (1997)	273
3.8. Beginselen	273
3.9. Weigeringsgronden	276
4. Benelux-verdrag tenuitvoerlegging van strafrechtelijke beslissingen (1968)	277
5. EEG-overeenkomst overdracht strafvordering (1990)	279
6. EG- en unie-initiatieven overdracht strafuitvoering (1987-1998)	281
7. Unie en primaire rechtshulp (1998-heden)	284
7.1. Unie-initiatieven overdracht strafprocedure	284
7.2. Unie-initiatieven en overdracht van strafuitvoering	287
7.3. Beginselen primaire rechtshulp unie	294
7.4. Weigeringsgronden primaire rechtshulp unie	297
7.5. Procedure primaire rechtshulp unie (reeds geïmplementeerd)	304
7.6. Procedure primaire rechtshulp unie (nog niet geïmplementeerd)	313
8. Conclusie bij het vijfde hoofdstuk	315

Hoofdstuk 6

Politiële samenwerking in strafzaken	317
1. Inleiding en historische schets	317
2. Voorwerp en wettelijke basis	319
3. Politiesamenwerking en Interpol	325
4. Politiesamenwerking en het Benelux-verdrag (1962)	328
5. Politiesamenwerking en de Benelux-overeenkomst (1969)	331
6. Politiesamenwerking en Schengen (1990)	335
7. Politiesamenwerking en Europol (1995)	341
8. Benelux-verdrag (2004) en Prümverdrag (2005)	348
9. Onderzoeksteams, verbindingsofficieren en undercoveragenten	351
10. Conclusie bij het zesde hoofdstuk	354

Hoofdstuk 7**Grondrechten als component van het internationaal en Europees**

strafrecht 357

1. Inleiding 357
2. Bronnen van de grondrechten 359
3. De rechtscheppende werking van grondrechtenjurisprudentie 363
4. De impact van grondrechten op het formeel strafrecht 372
5. De impact van grondrechten op keuzen inzake strafbaarstelling 375
6. De impact van grondrechten op de keuze om *niet* strafbaar te stellen ... 381
7. De impact van grondrechten op de keuze van de straf 383
8. De impact van de grondrechten op de uitlevering 387
9. Rechtsmacht van de grondrechten en impact op internationaal bewijs ... 390
10. Conclusie bij het zevende hoofdstuk 394

Hoofdstuk 8

Internationaal strafrecht: geschiedenis en misdrijven 395

1. Definiëring en afbakening van het begrip internationaal strafrecht 395
2. Het internationaal strafrecht vanaf de 19e eeuw tot aan de oprichting van de Volkenbond 397
3. Van verdrag van Versailles (1919) tot akkoord van Londen (1945) 398
4. Ontstaan van het Nürnbergtribunaal en Tokiotribunaal 400
5. Beoordeling van het Nürnbergtribunaal en Tokiotribunaal 402
6. De Koude Oorlog (1949-1993) 404
7. Substantieel internationaal strafrecht 406
8. Oorlogsmisdaden 407
9. Misdaden tegen de mensheid 415
10. Genocide 420
11. Misdaden van agressie 427
12. Terrorisme, een misdaad *stricto sensu* onder het internationaal recht? ... 434
13. De internationale misdaden *stricto sensu* in het Belgische strafrecht. 438
14. Vormen van aansprakelijkheid in het internationaal strafrecht 442
15. Aansprakelijkheid van militaire en civiele bevelhebbers (art. 28 Romestatoot) 447
16. Aansprakelijkheid onder het concept van *Joint Criminal Enterprise* 449
17. Beletsels bij vervolgingen en veroordelingen van internationale misdaden *stricto sensu* 450
18. Rechtvaardigingsgronden en schulduitsluitingsgronden 458
19. Conclusie bij het achtste hoofdstuk 462

Hoofdstuk 9

Internationaal strafrecht: instellingen en procedures	465
1. Procedureel en institutioneel internationaal strafrecht	465
2. Algemene aspecten van de strafprocedure voor internationale straftribunalen	466
3. Samenwerking van staten met internationale strafhoven.	470
4. De integratie van grondrechten in de internationale strafprocedure.	472
5. Joegoslaviëtribunaal (ICTY)	473
6. Rwandatribunaal (ICTR)	478
7. Internationaal strafhof (ICC).	480
8. Sierra Leone-tribunaal (SCSL).	489
9. Cambodjatribunaal (ECCC)	495
10. Oost-Timor-panels (SPSC)	499
11. Kosovopanelen (SPK)	502
12. Sarajevokamer (WCC)	505
13. Speciaal tribunaal voor Libanon (STL)	506
14. Irakese hoge tribunaal (IHT).	510
15. Bangladeshtribunaal voor internationale misdaden (ICTB)	515
16. Nationale tribunalen en internationale misdaden <i>stricto sensu</i>	519
17. Conclusie bij het negende hoofdstuk	527
<i>Bibliografie (selectie)</i>	529